

Co je nového v ornitologii Husa tundrová – nový druh divoké husy v České republice

Aby se v naší zemi náhle objevil zcela nový druh tak velkého a známého ptáka, jako je divoká husa, není jistě samo sebou. V případě husy tundrové (*Anser serrirostris*) nejde ale tak docela o nový druh. Původně byla řazena k široce pojaté a systematicky velmi složité superspecii husy polní (*A. fabalis*), ornitologům i myslivcům dobře známé a poměrně často lovené. Husa tundrová byla oddělena od husy polní na základě studia morfologie (velikost, zbarvení), chování (vokalizace, vzorce aktivity) a tahových poměrů odhalujících dvě jasně odlišené zimní populace, které se rozptylují do zřetelně oddělených hnízdišť. Není mezi nimi žádná široká přechodová zóna, jak se původně věřilo. Co tedy o obou nově rozeznávaných druzích v současnosti víme?

1

Husa polní zahrnuje dříve rozlišované poddruhy h. polní evropská (*A. f. fabalis*), západosibiřská (*A. f. johanseni*) a jakutská (*A. f. middendorffi*), k huse tundrové patří poddruhy h. severosibiřská (*A. s. serrirostris*, v minulosti *A. fabalis serrirostris*) a jamalská (*A. s. rossicus*, syn. *A. f. rossicus*). Jako nesporně samostatný blízce příbuzný druh, husa krátkozobá (*A. brachyrhynchus*), jsou již dlouho hodnoceny husy z tundrových oblastí Islandu, vyznačující se menšími rozměry, modrošedou svrchní stranou křídel a růžovou páskou na krátkém zobáku (pod 50 mm).

Husa polní (*A. fabalis*, anglicky Taiga Bean Goose) obývá bažiny a jezera severní lesnaté zóny (tajgy) od severního Norska, Švédska, Finska a Ruska po východní Sibiř (evropský poddruh od Skandinávie po Ural, západosibiřský od Uralu po Jenisej a jakutský dál na východ). Je přísně tažným druhem, zimuje v západní, střední a jižní Evropě na jih až po Španělsko, přičemž v jižním Pobaltí se oddělují husy směřující na střeoevropská zimoviště, a tedy i do České republiky. Další zimoviště jsou na Středním východě a v jižní Asii po východní Čínu a Japonsko. Díky tomu z ruských hnízdišť je samice označená límcem na ostrově Vajgač, která byla zastížena v letech 2001 a 2003 na Novomlýnských nádržích na jižní Moravě. U nás se husy polní objevují někdy již od září, hlavní přílet ale spadá na říjen. V té době je můžeme spatřit ve velkých hejnech především v největších rybníčních oblastech jižních Čech a na jižní Moravě. Na velkých vodních plochách nocují a ráno se z nich vydávají za pastvou do okolních polí a luk (Živa 2005, 1: 31–33).

Jak husu polní poznáme?

Je zřetelně menší než u nás hnízdící husa velká (*A. anser*), celkově šedohnědá s ne-skrvnitou spodinou, s tmavou hlavou a krkem, horní strana křídel je za letu rovněž dosti tmavá (u husy velké světle šedá, spodina s tmavými skvrnami; husa velká má nehet zobáku bílý). Ještě více se podobá huse tundrové. Má ale štíhlejší tělo

- 1 Husa tundrová (*Anser serrirostris*) se od h. polní odlišuje např. zbarvením zobáku. Foto J. Svetlík
- 2 Husa polní (*A. fabalis*) má štíhlejší tělo a krk. Foto T. Heinicke
- 3 Husy tundrové. Foto P. Macháček

2

3

s dlouhým štíhlým krkem, složená křídla nepřesahují ocas. Zobák je tvarem protáhlý, štíhlý a dvoubarevný – oranžově žlutý a černý, v každém případě bývá rozsah oranžové barvy větší než rozsah černé a nehet zobáku je černý. Zblízka uvidíme, že spodní čelist zobáku je rovná nebo jen mírně prohnutá.

Husa tundrová (*A. serrirostris*, Tundra Bean Goose) hnízdí v zóně tundry od Nové země a poloostrova Tajmyr směrem na východ přes severní Sibiř k Čukotskému poloostrovu (hranici jamalského a severosibiřského poddruhu představuje řeka Chatanga). Na hnízdištích se vyskytuje dosti přísně odděleně od husy polní. Hnízdí v bažinaté i sušší travinné a mechové tundře se šichou (*Empetrum*), často na březích vodních toků, výjimečně i v lesotundře v řídkých porostech keřových vrb. Jde rovněž o tažný druh, v Evropě zimuje ve stejných oblastech jako husa polní, i když na jednotlivých zimovištích mohou být oba druhy zastoupeny v různém poměru. Asijské populace zimují v Turkestánu, Číně a Japonsku. V naší republice spadá hlavní přílet husy tundrové také na říjen, zimuje i ve smíšených hejnech s husou polní. Teprve v poslední době se zjistilo, že v překvapivě vysokých počtech – jak na jižní Moravě, tak v jižních Čechách svou početností výrazně převažuje nad husou polní. To dodatečně potvrdila determinace stovek hus ze snímků známých fotografií pořízených v těchto místech. Na nich téměř všichni jedinci vykazují znaky husy tundrové. Zbarvením se podobá huse

polní, má ale o něco menší, podsaditější postavu, krk se jeví silnější a kratší. Složená křídla přesahují ocas. Hlava je více zakulacená, na krátkém silném černém zobáku viditelný pouze úzký, oranžově žlutý příčný proužek před špicí, nehet zobáku rovněž černý. Na kratší vzdálenost je patrná zřetelně zakřivená spodní čelist. Hlas má o něco vyšší než husa polní, v přírodě však běžně nerozlišitelný.

Jen pro úplnost lze dodat, že již zmíněná husa krátkozobá, hnízdící na Islandu, Špicberkách a v Grónsku, zimuje v západní Evropě a u nás se objevují pouze vzácně

4 Letící husy tundrové. Foto J. Ševčík

zatoulaní jedinci nebo malé skupinky, které se připojují k větším hejnům ostatních druhů hus.

Ve světle nových taxonomických znalostí není o výskytu obou druhů severovýchodních hus na území ČR dostatek informací, protože dosud nebyla věnována pozornost jejich vzájemnému odlišení. Nabízí se tedy volně pole působnosti jak pro ornitology, tak i pro případné lovce, kteří střelené exempláře mohou prověřit a zařadit do příslušného druhu.

Pavel Pešout

Soustava chráněných krajinných oblastí České republiky před dokončením?

Od vyhlášení první chráněné krajinné oblasti (CHKO) v České republice v loňském roce uplynulo 60 let, od formulování prvního uceleného návrhu na zřízení soustavy velkoplošných chráněných území dokonce 100 let. V září 2014 byla vyhlášena nová CHKO Kokořínsko – Máchův kraj, přesněji řečeno dosavadní CHKO Kokořínsko byla rozšířena o přírodovědecky pozoruhodné Dokesko. V současnosti probíhá vyhlásování CHKO Brdy. Je tedy na místě si položit otázku, zda poté bude soustava CHKO v ČR již úplná.

Chráněné krajinné oblasti jsou jednou z kategorií zvláště chráněných území. Současný zákon o ochraně přírody a krajiny definuje CHKO jako rozsáhlé území s harmonicky utvářenou krajinou, charakteristicky vyvinutým reliéfem, významným podílem přirozených ekosystémů lesních a trvalých travních porostů, případně s dochovanými památkami historického osíd-

lení. Za rozsáhlé se ve smyslu zákona zpravidla uvažuje území větší než 40 až 50 km². Harmonicky utvářenou krajinou s charakteristickým reliéfem představují zejména horské celky, krasová území, nivy řek, oblasti s četnými významnými geomorfologickými jevy, mokřady apod. Zastoupení přirozených ekosystémů na území CHKO obvykle zřetelně převyšuje

průměr pro celou Českou republiku. CHKO jsou jedinou kategorií zvláště chráněných území, kde se předmětem ochrany stává také krajinný ráz včetně zachovalých sídel, kulturních památek, dřevin rostoucích mimo les a typicky uspořádaných hospodářských systémů (Míko a kol. 2005).

Posláním CHKO je především uchování krajiny se všemi jejími přírodními hodnotami a kulturními charakteristikami, což představuje výsledek společného a vyváženého působení přírodních sil a člověka. Ochrana přirozených nebo přírodě blízkých ekosystémů je v CHKO soustředěna převážně do prvních a druhých zón ochrany přírody (většinou se vymezují čtyři zóny), často jde o přírodní rezervace či památky. Na většině území CHKO je cílem udržení, případně rozvoj šetrného a územně diferencovaného hospodářského a rekreačního využívání krajiny zajišťující uchování místního přírodního a kulturního dědictví. V mezinárodní kategorizaci chráněných území, vypracované Mezinárodní unií ochrany přírody (IUCN), se řadí do kategorie V – chráněná krajina.

Velkoplošná chráněná území ČR

Pojem velkoplošná chráněná území není sice nikde právně ukotven, ale běžně se jím souborně označují chráněné krajinné oblasti a národní parky. První návrh na zřízení této soustavy území v naší zemi podal poslanec Zemského sněmu Království Českého a později přednosta Státního památkového úřadu Luboš Jeřábek již v r. 1911 (Procházka 1917). Navrhl „zřízení jistého